

Documenta – Centar za suočavanje s prošlošću i Centar za mir, nenasilje i ljudska prava Osijek
„Javni dijalog o sudbini ubijenih i nestalih: Mi pamtimo – a vi?“¹

Vojna operacija „Medački džep“

Studija slučaja

Autor: Tihomir Ponoš

Zagreb, 09. rujna 2023.

¹ „Projekt „Javni dijalog o sudbini ubijenih i nestalih: Mi pamtimo – a vi?“ podržan je kroz Fond za aktivno građanstvo, sredstvima Islanda, Lihtenštajna i Norveške u okviru EGP grantova“.

„Sadržaj ove publikacije isključiva je odgovornost *Documente* – Centra za suočavanje s prošlošću i ne odražava nužno stavove država donatorica i Upravitelja Fonda“.strane Islanda, Lihtenštajna i Norveške u okviru EGP i Norveških grantova. Sadržaj ove publikacije isključiva je odgovornost *Documente* – Centra za suočavanje s prošlošću i ne odražava nužno stavove država donatorica i Upravitelja Fonda“.

SADRŽAJ:

1. OPĆINA GOSPIĆ U RATU; 1991. – 1993.	3
2. VOJNA OPERACIJA MEDAČKI DŽEP.....	4
3. DOGAĐAJI U MEDAČKOM DŽEPU I PRAVOSUDNI POSTUPCI – Zločini počinjeni tijekom vojne operacije Medački džep	5
4. ZAKLJUČAK I PRAVNI EPILOG.....	12

OPĆINA GOSPIĆ U RATU; 1991. – 1993.

Općina Gospić je prema popisu stanovništva 1991. godine imala 29.049 stanovnika, od čega su 64 % bili Hrvati, a 30 % Srbi. Izmiješanost stanovništva na području općine (koju teritorijalno ne treba uspoređivati s današnjim područjem bitno manjeg Grada Gospića) bila je jedan od preduvjeta za stvaranje međunacionalnih tenzija koje su u Hrvatskoj izbile 1990. godine, a koje su u vrijeme rata u Hrvatskoj eskalirale do obostranog počinjena ratnih zločina. Područje Gospića za vrijeme rata bilo je uslijed napada JNA i pobunjenih Srba izloženo velikim razaranjima. Također je riječ o strateški važnom području. Zauzimanjem tog područja, posebno dijelova Velebita, SAO Krajina/Republika Srpska Krajina mogla je izbiti na Jadransko more i rascijepiti Hrvatsku. JNA i pobunjeni Srbi su 1991. godine ovladali dijelom teritorija Općine Gospić. Već tada su obostrano počinjeni ratni zločini, kako nad hrvatskim, tako i nad srpskim civilnim stanovništvom. Sredinom listopada 1991. godine jedinice pobunjenih Srba počinile su zločin nad civilima Široke Kule, mahom Hrvatima. U nekoliko dana ubijeno je 40 civila, a zločini su činjeni i u studenom kada su pobunjenici ubili po nacionalnosti srpsku obitelj Rakić. Također sredinom listopada, počinjen je ratni zločin nad Srbima u Gospiću. U nekoliko dana odvedeno je i ubijeno više od 50 Srba. Zločini nad Srbima u Gospiću počinjeni su i prije toga, ali u manjoj mjeri. Za ranije spomenuti zločin Tihomir Orešković osuđen je na 15, Mirko Norac na 12, a Stjepan Grandić na deset godina zatvora.

Gospić je sredinom 1993. bio česta meta artiljerijskih napada Srpske vojske Krajine. Od srpnja 1993. izvidnički prepadi i diverzantske akcije postaju češći, a od kolovoza su intenzivirani artiljerijski napadi. Gospić je bio u poluokruženju, a SVK je kontrolirala važne točke na Velebitu. Lokalno stanovništvo bilo je demoralizirano, a povratak iz izbjeglištva na teritorij pod kontrolom vlasti Republike Hrvatske je zamro. Načelnik Glavnog stožera Hrvatske vojske general Janko Bobetko u svojim sjećanjima sakupljenima u knjizi *Sve moje bitke* piše da "to više nije bilo pitanje je li ta situacija opasna ili ne, nego pitanje kada će postati sasvim opasna, odnosno kada će nas presjeći tamo gdje smo najosjetljiviji".

Prema iskazu generala Rahima Ademija, zamjenika zapovjednika i načelnika stožera Zbornog područja Gospić, kojeg je dao Županijskom sudu u Zagrebu na glavnoj raspravi suđenja njemu i Mirku Norcu zbog ratnog zločina počinjenog u Medačkom džepu u travnju 2008. godine, planiranje akcije započelo je u srpnju 1993. godine. Tada su u Gospić došli Bobetko i zapovjednik Specijalne jedinice policije Mladen Markač. Nakon obilaska terena Markač je od Bobetka tražio manju taktičku operaciju da poboljša taktički loš položaj svoje jedinice, da se smanji artiljerijska opasnost za Gospić te da se spriječi neprijateljsko presijecanje komunikacija hrvatskih snaga na Velebitu, što je Bobetko prihvatio. Krajem srpnja je iz Glavnog stožera u Gospić poslan general Ivan Basarac koji je uz ostalo kazao da treba formirati kiruršku ekipu, a to, tvrdi Ademi, "jasno ukazuje na to da će biti napadno djelovanje". Nakon toga su nastavljene pripreme za akciju. Mogućnost akcije nije bila nepoznata Srpskoj vojsci Krajine. Na nju su stanovnici Divosela upozorili zapovjednika Ličkog korpusa Milana Šuputa pismom poslanim 15. kolovoza 1993. godine. Milisav Sekulić, član glavnog štaba SVK-a i načelnik Odjeljenja za operativno-nastavne poslove, u knjizi *Knin je pao u Beogradu* piše da na to upozorenje nije bilo reakcije pa je 9. rujna

SVK "doživjela novo iznenađenje, skoro istovjetno onom od 22. januara, prilikom napada Hrvatske vojske na Maslenicu".

Nakon akcije SVK-a 4. rujna u kojoj su ubijena dva pripadnika Specijalne jedinice policije, odlučeno je da se organizira akcija kojoj je cilj bio, kako piše Bobetko, "odbaciti snage od Gospića, ali, prije svega, dobiti definitivno bitku za Velebit". Prema monografiji 9. gardijske brigade, ciljevi operacije u taktičkom smislu bili su osloboditi dio okupiranog područja Republike Hrvatske, otkloniti dio topničke ugroze grada Gospića, uništiti izvidničko-diverzantsku bazu neprijatelja, skratiti crtu bojišta i stvoriti vlastite slobodne snage. Za provedbu akcije određene su 9. gardijska brigada kao glavna nositeljica udara, a njoj su pomagale Domobranska bojna Lovinac, Domobranska bojna Gospić, dijelovi 111. brigade, dok su postrojbe Specijalne jedinice policije djelovale samostalno, odnosno, izvan vojnog zapovjednog lanca. Sedmog rujna održan je sastanak Ademija s Norcem i Željkom Sačićem koji je operativno zapovijedao Specijalnom jedinicom policije na terenu. Ademi je na tom sastanku rekao da se svi moraju boriti časno i u skladu sa Ženevskim konvencijama, a Norac i Sačić su mu odgovorili da su u stanju kontrolirati postrojbe. Sljedećeg dana Sačić je održao sastanak sa zapovjednicima Specijalne jedinice policije i ponovio im da se moraju boriti u skladu sa Ženevskim konvencijama.

VOJNA OPERACIJA MEDAČKI DŽEP

Nakon što su napisane i dostavljene potrebne zapovijedi, u četiri sata ujutro potvrđena je spremnost za napad koji je trebao početi u šest sati ujutro. Zbog magle je, tvrdi Ademi, počeo 10 do 15 minuta kasnije.

Akcija je trajala od 9. do 11. rujna, a zapravo je završila 17. rujna. Hrvatskoj vojsci trebalo je nekoliko sati da ostvari ciljeve, unatoč problemima s domobranskim jedinicama i kašnjenju Specijalne jedinice policije. Hrvatska vojska ušla je u sela Čitluk i Počitelj, dok je Divoselo bilo opkoljeno.

Usprkos prethodnih mjeseci pojačanim aktivnostima i upozorenjima lokalnog stanovništva, SVK je napad HV-a dočekala nespremna. To su potvrdili brojni svjedoci, bilo u izjavama koje su neposredno nakon akcije dali pripadnicima UNPROFOR-a, bilo u izjavama koje su dali na suđenju Ademiju i Norcu na Županijskom sudu u Zagrebu. Primjerice, vojnika SVK-a Milana Zorića ispitao je UNPROFOR odmah nakon što ga je iz Medačkog džepa izvukao kanadski bataljun. Izjavio je "nismo bili pripremljeni za napad i zato nismo učinili gotovo ništa" i dodao da su nastojali pobjeći što je brže moguće.

SVK je dva dana kasnije pokušala protunapad. Također su raketama iz osвете gađani Karlovac, Sisak i zagrebačko predgrađe Lučko. Već tih prvih dana do UNPROFOR-a i njegovog kanadskog bataljuna stacioniranog na širem području Medačkog džepa doprle su informacije o ubojstvima civila, uništavanju i pljački imovine. Zapovjednik UNPROFOR-a general Jean Cot je 12. rujna predložio generalu Bobetku i načelniku glavnog štaba SVK-a Mili Novakoviću poslao prijedlog o

sklapanju primirja, povlačenju Hrvatske vojske na pozicije koje je imala prije početka napada 9. rujna i ulazak UNPROFOR-a u područje kojim je HV ovladala od 9. rujna. Nakon tri dana i snažnog međunarodnog pritiska na Hrvatsku, sporazum je potpisan. Za hrvatsku stranu ga je po Bobetkovom naređenju potpisao general Petar Stipetić kojem je Bobetko rekao "generale, ja to nikada ne bih potpisao". Istoga dana Stipetić je otišao u Liku. Provedba povlačenja hrvatskih snaga na koncu je odgođena za 24 sata.

DOGAĐAJI U MEDAČKOM DŽEPU I PRAVOSUDNI POSTUPCI - Zločini počinjeni tijekom vojne operacije Medački džep

Pripadnici hrvatskih snaga zločine su počeli činiti već prvog dana akcije. Počinjenje zločina potvrđeno je sudskim presudama, a ne negira ih ni, primjerice, Miroslav Međimorec, inače kazališni redatelj, za vrijeme rata visoki dužnosnik Ministarstva obrane i Hrvatske izvještajne službe. U studiji citiranoj u knjizi *Medački džep* Zvonimira Despota, citiran je njegov rad u kojem piše "nažalost u ratu i najpomnije planirane i vođene akcije poprimaju neželjeni tijek i završavaju teškim posljedicama. To se dogodilo i s tom vojnom operacijom, te neželjene i nedopustive posljedice – zločini – ocrnili su cijelu akciju".

Većina žrtava ubijena je za vrijeme akcije, a sela Počitelj, Čitluk i Divoselo potpuno su spaljena i opljačkana prilikom povlačenja Hrvatske vojske. O tome nije bilo nikakvih tajni. Ademi je Bobetku 20. rujna rekao da su vojska i Specijalna jedinica policije prilikom povlačenja palile i rušile kuće i tražio da se pokrene istraga. Bobetko mu je, tvrdi Ademi, odgovorio: "koja vojska prilikom povlačenja sadi cvijeće?". Istražitelji su poslani na teren, ali bez ikakvog konkretnog rezultata. Jedini rezultat bila je smjena Ademija 8. listopada kojem je ministar obrane Gojko Šušak rekao da je smjena zapravo politička odluka koja je, pak, posljedica velikog međunarodnog pritiska na Hrvatsku.

Na temelju izvještaja UNPROFOR-a, odnosno kanadskog bataljuna koji je ušao u Medački džep nakon povlačenja Hrvatske vojske, međunarodna je zajednica odmah shvatila da su počinjeni zločini, a uvelike i njihov razmjor. Istražitelji Međunarodnog kaznenog suda za bivšu Jugoslaviju interes za akciju Medački džep pokazali su devedesetih godina. Tada su htjeli razgovarati s Rahimom Ademijem, ali njega hrvatske vlasti o tome nisu obavijestile. U svibnju 2001. godine MKSJ je podigao optužnicu protiv Ademija. Na prvoj optužnici navedena su imena 23 žrtve, dok su u dopunjenim optužnicama imena 34 žrtve. Isti je sud u istom predmetu optužio i Mirka Norca. To je suđenje na kraju prepušteno hrvatskom pravosuđu.

U kolovozu 2002. godine MKSJ je podigao optužnicu protiv Janka Bobetka za zločine protiv čovječnosti i kršenje zakona i običaja ratovanja. U optužnici se navodi da je krivično djelo progona počinjeno "protupravnim lišavanjem života najmanje 100 srpskih civila i zarobljenih i/ili ranjenih vojnika iz medačkog džepa". U prilogu optužnice navedena su imena 29-ero civila i petero vojnika. Također se navodi da su hrvatske snage u Medačkom džepu sustavno uništile 164 kuće i 148 drugih zgrada i sve što se u njima nalazilo. Optužnica protiv Bobetka izazvala je veliko uzbuđenje

i nemire u Hrvatskoj. Vlada lijevog centra Ivica Račana bila je pod velikim pritiskom desnice, kako opozicijskog HDZ-a, tako i braniteljskih organizacija pod kontrolom HDZ-a, da ne izruči Bobetka MKSJ-u. Organizirani su skupovi podrške Bobetku, on je izjavio da neće ići u Haag (Ademi je nakon što je protiv njega 2001. godine podignuta optužnica, dragovoljno otišao), Vlada je također najavila da ga neće izručiti, a cijeli je slučaj završen Bobetkovom smrću 29. travnja 2003. godine.

Županijski sud u Zagrebu optužnicu protiv Ademija i Norca podigao je 22. studenog 2006. godine. Optužnica, zapisnici sa suđenja i presuda pružaju detaljan uvid u zbivanja i omogućuju prilično preciznu rekonstrukciju događaja u Medačkom džepu od 9. do 17. rujna 1993. godine.

U optužnici protiv Ademija je navedeno da su zbog pretjeranog i neselektivnog topničko-raketno-minobacačkog djelovanja u Čitluku poginuli Pera i Boja Krajnović te Marko i Janko Potkonjak, a u Divoselu Nikola Vujnović. Navedena su i imena i prezimena osoba lišenih života, mučenih i teško ozlijeđenih. Devetog rujna je ispred svoje kuće u Čitluku ubijena 84-godišnja slijepa Bosiljka Bjegović, na području Rajčevca Ankica Vujnović, u čitlučkom zaselku Kričkovići u podrumu njihove kuće Ljubica Kričković-Živčić i Sara Kričković kojoj je prerezan vrat; Đuro Krajnović ubijen je s najmanje 24 hica, vrat je prerezan Savi Rajčević koja je hodala pomoću štaka. Među žrtvama u Divoselu navedeni su Nikola i Momčilo Vujnović, Milan Matić i Ljiljana Jelača. U Čitluku je 10. ili 11. rujna ubijen Nikola Jerković, a 11. rujna u Lazinu gaju Anđa Jović. Sljedećeg dana, 12. rujna u Čitluku su zatočene u kokošinju i ubijene Nedeljka i Stana Krajnović čija su tijela potom spaljena. Između 12. i 14. rujna nedaleko od Čitluka smrtno je stradala Milka Bjegović, a 16. rujna iz vatrenog oružja je ubijen Mile Pejnović. Neutvrđenog datuma između 9. i 17. rujna nedaleko od Čitluka usmrćeni su sakati DMITAR Jović i njegova supruga Mara, a neutvrđenog datuma u Potkonjacima Đuro Vujnović. Stevo Vujnović stradao je neutvrđenog datuma u Divoselu. Boja Pjevač ubijena je neutvrđenog datuma u dvorištu kuće u Počitelju. Nakon ubojstva njoj su odrezana tri prsta desne ruke. U Rajčevićima je neutvrđenog datuma ubijen mentalno retardirani Milan Rajčević nakon što je prije toga vezan sajlom za auto. Mrtvi Rajčević je vezan između dva stabla, u tijelo su bacani noževi, a na kraju je zapaljeno. Ubijen je i Branko Vujnović. Anku Rajčević, po narodnosti Hrvaticu, pokušalo se ubiti, kao i Ivanu Rajčević. Popis žrtava u dijelu optužnice protiv Norca je gotovo identičan; na njemu nema Mile Pejnovića, Damira i Mare Jović te Anke Rajčević.

Suđenje je počelo 18. lipnja 2007. godine. Sudskim vijećem predsjedavao je Marin Mrčela, a članovi su bili Siniša Pleše i Jasna Pavičić. Prije nego što se osvrnemo na iskaze svjedoka, ukratko ćemo opisati događaje u Medačkom džepu, dan po dan.

9. rujna – ranojutarnji početak akcije HV-a i SJP-a. Linije obrane brzo su probijene. Zabilježeno je obostrano granatiranje, a zapovjednik UNPROFOR-a pokušao je dogovoriti primirje. Počinjeni su zločini nad civilima. HV je postigla većinu zadanih ciljeva. SVK je bila očito loše pripremljena, većina njenih jedinica je pobjegla, osim onih koje su ostale u okruženju u Divoselu. Kanadski bataljun UNPROFOR-a pokušavao je uspostaviti promatračku točku. Civilno stanovništvo većinom je otišlo u zbjeg.

10. rujna – daljni napadi HV-a. SVK poduzima osvetničke artiljerijske napade po Sisku (Rafinerija), na što HV odgovara. UNPROFOR pokušava posredovati u sklapanju primirja. Međunarodni pritisak na Hrvatsku da zaustavi akciju i vojsku vrati na početne položaje raste.

11. rujna – Pokušaj protuudara SVK. Razmijenjena je topnička vatra, ne samo u području Medačkog džepa nego i šire (Obrovac). SVK je gađala Karlovac i Sisak, a raketom FROG-7 i predgrađe Zagreba.

12. rujna – Nastavak borbi i artiljerijskih udara na više hrvatskih gradova. Pokušaj UNPROFOR-a da se sklopi primirje je propao. General Cot je predložio povlačenje HV-a na položaje od 9. rujna i ulazak UNPROFOR-a u područje koje je od 9. rujna zauzela HV.

13. rujna – Zapovjednik SVK-a general Novaković prihvaća prijedlog o primirju UNPROFOR-a. Hrvatska strana ostaje rezervirana zbog upitne buduće uloge UNPROFOR-a.

14. rujna – General Cot nastavlja pregovore, a osim u Zagrebu pregovori se vode i u Kninu. Akcija HV-a u Medačkom džepu otvorila je šire bojište u Hrvatskoj. Hrvatsko ratno zrakoplovstvo djeluje po ciljevima na Kordunu.

15. rujna – Potpisan sporazum o primirju prema kojem se hrvatske snage trebaju povući na položaje koje su imale prije početka akcije. Zabilježeno iskrenje između kanadskog bataljuna i HV-a prilikom pokušaja ulaska bataljuna u Medački džep. Provedba primirja odgođena za 24 sata.

16. rujna – Kanadski bataljun UNPROFOR-a ulazi u Medački džep, HV se povlači. Prilikom povlačenja pripadnici HV-a sistematski pale kuće i miniraju ih protutenkovskim minama, a praktički sva imovina se pljačka ili uništava. Pripadnici kanadskog bataljuna pronalaze tijela mrtvih vojnika SVK-a i civila. Kanadski bataljun izvještava da sumnja na etničko čišćenje.

17. rujna – Pripadnici kanadskog bataljuna UNPROFOR-a pronalaze još mrtvih tijela u Medačkom džepu. Do 18 sati HV se povukao iz Medačkog džepa, a kanadski bataljun UNPROFOR-a rasporedio oko 500 vojnika.

18. rujna – Hrvatska strana kod Otočca predala UNPROFOR-u 51 tijelo poginulih Srba u Medačkom džepu; kasnije je predano još jedno tijelo.

Kanadski bataljun je u svom opsežnom izvještaju napisao da je u trenutku ulaska njihovih pripadnika Čitluk bio srušen sa zemljom, a između Ličkog Čitluka i Strunića svaka kuća je bila spaljena ili srušena sa zemljom, ali infrastruktura nije uništena. U trenutku kada je prvi tim UNPROFOR-a ušao u Medački džep, kuće i štale su još gorjele. Pripadnici UNPROFOR-a našli su vreće pune ukradene imovine, automobili su bili izrešetani i spaljeni, izvor i bunari zagađeni. Našli su tijela ubijenih životinja i mnogo kirurških rukavica. Također navodi da su viđena vozila HV-a koja su vozila drva za potpalu. Osim jedne zgrade (bila je bunker ili promatračnica) ni jedna zgrada nije imala vojnu funkciju. Stoka je gotovo sva ubijena, a za uništavanje takvih razmjera bilo je potrebno najmanje 200 protutenkovskih mina. Do 29. rujna UNPROFOR je pronašao 18 tijela, a autopsije su obavili lokalni patolozi u Medku, Gračacu i Korenici. Od njih 18, 11-ero su bili

muškarci (osam vojnika, dva civila, jedan neidentificiran; sedam vojnika je ustrijeljeno, vjerojatno u borbi), a njih sedmero žene. Sve žene su bile civili i sve su bile starije od 60 godina.

Svjedoke na suđenju ugrubo se može podijeliti u tri skupine. Jednu čine predstavnici Hrvatske vojske i Ministarstva unutarnjih poslova, drugu stanovnici zaselaka iz Medačkog džepa, većinom Srbi, ponajprije civili, često članovi obitelji žrtava, a u određenom broju i pripadnici SVK-a, a treću predstavnici UNPROFOR-a, odnosno međunarodne zajednice.

Nećemo navoditi iskaze svih svjedoka, već tek izdvojiti dijelove iskaza najvažnijih svjedoka, bilo prema mjestu u zapovjednom lancu, bilo prema onome što su kazali na suđenju. Iskazi se prilično razlikuju. Predstavnici hrvatske vlasti uglavnom su (ne beziznimno) govorili da su pripadnici hrvatskih snaga bili upoznati sa Ženevskim konvencijama, a oni nisu znali da su počinjeni ikakvi zločini za vrijeme akcije. Srbi iz Medačkog džepa uglavnom su govorili o onome što su osobno vidjeli. Među njima je malo onih koji su neposredno vidjeli počinjenje zločina, ali su mnogi vidjeli stanje u kojem su bila tijela ubijenih, a mnogi su ubijene odnosno poginule poznavali pa su, barem na temelju njihovih godina ili općeg zdravstvenog stanja, mogli zaključiti jesu li bili civili ili ne. Također su svjedočili o uništavanju imovine i tome kako su se spašavali. Među svjedocima je bilo i žrtava. Pripadnici međunarodne zajednice svjedočili su o svojim nalazima u Medačkom džepu, generalno gledano potpuno poraznim po hrvatsku stranu.

Obrana Rahima Ademija je u predistrazi ustvrdila da on nije bio zapovjednik ni zamjenik zapovjednika, već je stvarnu zapovjednu ingerenciju imao "nadređeni" časnik iz Zagreba (u stvarnosti to je bio Davor Domazet Lošo iz Glavnog stožera HV-a) i to preko podređenog časnika na čelu Sektora I. i 9. gardijske brigade (u stvarnosti to je bio Mirko Norac). Do kraja operacije nije znao ništa o zločinima, a s terena je primao izvještaje da je sve u redu. Prve informacije o paležu dobio je 15. rujna od UNPROFOR-a. Ademijevo sudjelovanje u razradi i planiranju akcije bilo je marginalno. Čim je saznao za zločine pokrenuo je istragu, a za vrijeme akcije izdao je samo dvije zapovijedi: za napad i za povlačenje.

Obrana Mirka Norca pred tužiteljima Haškog suda ustvrdila je da su mu uz zapovjedništvo nad 9. gardijskom brigadom pridodane dvije domobranske postojbe te dijelovi 111. brigade, dok nad Specijalnom jedinicom policije nije imao nikakvih ingerencija. Norac nije izviješten ni o jednom zločinu.

Ivan Jarnjak bio je u vrijeme akcije ministar unutarnjih poslova u Vladi Republike Hrvatske. Njemu je bilo poznato da je ministar obrane Gojko Šušak naredio da se istraži događaje nakon akcije, odnosno za vrijeme povlačenja. Kazao je da MUP nije provodio nikakvu istragu jer nisu stvoreni uvjeti za ulazak na teren poslije povlačenja HV-a, jer je to područje zaposjeo UNPROFOR. Tvrdio je da na području Medačkog džepa nije bilo civila jer je cjelokupno stanovništvo bilo naoružano. Odbacio je tvrdnju da su se sva stradavanja dogodila poslije akcije jer "to jednostavno nije moguće jer kada su borbena djelovanja i kada se vojske sukobljavaju, netko mora poginuti i nešto mora biti srušeno". O zbivanjima nakon akcije je čitao u novinama, a o tome su mu govorili i predstavnici UN-a od kojih je i prvi put čuo o nezakonitostima i to nekoliko dana nakon akcije.

Mladen Markač bio je zapovjednik Specijalne jedinice policije te je potvrdio da je svaki policajac na obuci upoznat sa Ženevskim konvencijama, a svaki je bio i obučen u postupanju s uhićenim osobama. Naveo je da je u zaseok Pjevač kod Ličkog Čitluka Hrvatska vojska ušla prije njegove jedinice, iz čega bi proizašlo da su zločine u tom zaseoku počinili pripadnici HV-a. Potvrdio je da Norac nije izdao ni jednu zapovijed Specijalnoj jedinici policije niti je nad njom imao ikakve ovlasti.

Željko Sačić je operativno zapovijedao Specijalnom jedinicom policije na terenu. Kazao je da je 15. rujna otišao kući. U zaselku Drljići našli su 14 starica koje su zbrinuli. Svi civili u Medačkom džepu, osim jako starih, bili su naoružani, a vojnih objekata u tom području nije bilo. Nije znao za nikakva kršenja ratnog prava i zločine, a svi mrtvi koje je vidio imali su oružje. Mate Laušić bio je prvi čovjek Vojne policije HV-a, izravno podređen ministru obrane. Izjavio je da je za akciju prvi puta čuo 14. rujna, što je prilično nevjerojatno jer je Slobodna Dalmacija od 12. rujna na naslovnoj stranici objavila velik naslov "Gospić pod kišom granata". Laušić je kazao i da je od Šuška 25. rujna dobio pisanu obavijest da se istraže eventualni zločini. No, po tom pitanju zapravo ništa nije učinjeno. Načelnik Odjela kriminalističke policije u Vojnoj policiji, bojnik Ante Gugić, sudu je kazao da, kad je bio u Gospiću, nije čuo informacije ili glasine o tome da su počinjeni bilo kakvi ratni zločini. Pripadnik Hrvatske vojske, načelnik pješaštva Zbornog područja Gospić Vladimir Lelas, bio je jedan od onih koji je ustvrdio da se uvijek govorilo o poštivanju Ženevskih konvencija i da prema njegovim saznanjima u Medačkom džepu nije bilo civila. O kako kaže navodnim civilnim žrtvama je saznao iz tiska.

O nezakonitim radnjama saznanja nema ni djelatnik Sigurnosno-informativne službe 9. gardijske brigade Goran Kovačević. Nije čuo da se s bilo kime loše postupalo, a za Norca je znao da je bio prilično strog kad je riječ o disciplini i svaki tjedan su vođeni postupci zbog alkohola ili nečeg sličnog. Svoj stav o cijelom slučaju iznijela je i Marina Rukavina, savjetnica zapovjednika brigade za pravne poslove. I ona je navela da su svi časnici upoznati sa Ženevskim konvencijama, a optužnicu i postupak smatra konstrukcijom kanadskog bataljuna.

Od takvih iskaza odudara svjedočenje Jozе Nenadića, načelnika inženjerija Zbornog područja Gospić. Naveo je da je do rušenja i paleži došlo nakon zapovijedi za povlačenje. Vidio je i pripadnike HV-a koji su iz srpskih kuća iznosili oružje i municiju, a vidio je i vojnike u odorama HV-a kako pale kuće. Po zvuku detonacija zaključio je da se kuće miniraju protuoklopnim minama. Ademija je u zapovjedništvu ZP-a Gospić 16. ili 17. rujna napao zato što se dozvoljavaju pljačka i palež, na što mu je Ademi odgovorio da će tražiti istragu o tome.

Pozornost javnosti privuklo je svjedočenje Marka Jagetića, načelnika saniteta Zbornog područja Gospić. On je tvrdio da mu je načelnik saniteta Glavnog stožera OS RH Kornelije Barić 12. rujna naredio da do 15. ili 16. rujna prikupi 52 leša i zaprijetio mu da će ga ubiti ako to ne izvrši. U zadanom roku su, navodno, prikupljena 74 leša. Rane na tijelima bile su iz vatrenog oružja, ali nisu bile nanesene iz neposredne blizine. No, bilo je i dosta reznih rana. Jagetić je pričao i što je čuo, ne samo što je vidio. Tako je čuo da su pripadnici HV-a zarobili četničkog vojvodu kojega su dva sata "rezuckali". Čuo je i da su dvije žene zapaljane, a on je prikupio njihove ostatke. U jednom selu našao je dva muškarca obješena o granu. U novinama je pročitao iskaz svjedoka Steve Jovića

čija je supruga žrtva. Za nju je utvrdio da je nabijena na kolac. Također je rekao da su sve žrtve u Divoselu bile u civilnoj odjeći. Svjedočenje Jagetića uvelike su osporili drugi svjedoci i vještaci. Svakako dio o ženi nabijenoj na kolac kao i neke druge dijelove njegova svjedočenja (primjerice naredbu da mora pribaviti određeni broj leševa). U pitanje su dovedeni i vjerodostojnost njegova iskaza i njegov karakter. Više svjedoka koji su ga poznavali ili su s njime surađivali prikazali su ga kao ograničeno odgovornog čovjeka, nezadovoljnog svojim statusom i sklonom pretjeranom uživanju alkohola. Svjedočenje Steve Jovića, supruga Anđelije (Anđe) Jović je važno iako u njemu ima netočnosti. I on tvrdi da je njegova supruga, koja jest ubijena, nabijena na kolac. Tijelo njegove supruge je ekshumirano 2000. godine nakon što je, zajedno s tijelima Milana Jovića, Steve Vojnovića i još nekim, pronađeno u septičkoj jami u Obradović Varoši. Za slučaj obitelji Jović važno je i to što su dva njihova sina bila u Hrvatskoj vojsci, a jedan je i poginuo kao pripadnik HV-a. Njega i njegovu suprugu mnogi su zbog toga smatrali ustašama.

Iskazi svjedoka sa strane žrtava, od kojih su mnogi svoj iskaz dali kao "ugroženi svjedoci", bacaju potpuno drugačije svjetlo na zbivanja u Medačkom džepu u rujnu 1993. godine i doista nije moguće vjerovati da nitko ništa nije znao o zločinima počinjenim za vrijeme same operacije, ali i prije povlačenja. Ugrožena svjedokinja 22 živjela je u Čitluku s Milanom Rajčevićem koji je prebolio dječju paralizu i nije htio bježati. Zna da ga je HV odvela od kuće, ne zna kako je poginuo, čula je da je spaljen. Ona je ostala u kući iz koje je odveden Rajčević, a u tu je kuću bačena bomba i ona je ranjena. Vidjela je kako su pripadnici HV-a na terasu susjedne kuće izveli Boju Vujnović, plegli ju na kauč, polili i zapalili. Dvije kuće dalje kundacima je zatučena Pera Krajnović. Ugrožena svjedokinja deset je dana bježala (priča o višednevnom bježanju često se pojavljuje kod svjedoka), a na tom je putu vidjela i mrtvu Boju Pjevač za koju je pretpostavila da je ubijena iz puške.

Ugroženi svjedok 7 vidio je da hrvatski vojnici odvođe Milana i Anđu Jović, a sljedeće što ima veze s njima bio je njegov odlazak na njihov sprovod u Beogradu. Čuo je da su nađeni u septičkoj jami u Gospiću. I on je bio jedan od onih koji se skrivao i bježao. Vidio je pripadnike HV-a kako prilikom povlačenja miniraju njegovu i druge kuće u Divoselu. Ugroženi svjedok 15 bio je vojnik na položaju s još osmoricom vojnika u divoselskom zaseoku Veliki Kraj. On je bježao na jednu, ostali na drugu stranu, te je jedini preživio. Dvanaest dana se skrivao i bježao od HV-a. Vidio je kako se pljačka. Gladan je ušao u jednu kuću i vidio mrtvu голу ženu odsječene glave.

Ugrožena svjedokinja 12 opisala je kako je poginula Milka Bjegović prilikom bijega iz Čitluka. Ona je poginula u pucnjavi hrvatskih vojnika koji su od nje bili udaljeni 200 do 300 metara, a poginula je od tromblona.

Ugroženi svjedok 6 je interesantan jer je riječ o pripadniku inženjerije 9. gardijske brigade. On je vidio kako je Velibor Šolaja u Čitluk dovezao deblju, stariju ženu koja nije mogla hodati. Nije vidio da ju je Šolaja osobno ubio, tako je čuo. Šolaju je 2015. Županijski sud osudio na pet godina zatvora zbog ratnog zločina ubojstva nepoznate starice. Osim toga, taj je svjedok vidio da se po selu palilo i rušilo. Šolaja je i pljačkao i čuo kako se hvali da od toga dnevno zaradi 3-3.500 njemačkih maraka. Također je vidio mentalno retardiranog, obješenog Srbina (vjerojatno je poginuo od gelera) u čije su tijelo pripadnici HV-a bacali noževe. Svjedok Božidar Matić bio je

vojnici koji je bježao iz Divosela i on je 9. rujna u kući našao mrtve Saru i Ljubicu Kričković, jednu zaklanu, drugu ubijenu.

Neki svjedoci govorili su o svom iskustvu u zarobljeništvu. Među njima je Žarko Vojvodić, komandant voda SVK-a u Malom Kraju. On je zarobljen u skupini od osam vojnika od kojih su šestorica bili ranjeni (on nije). Čim su zarobljeni, pripadnici HV-a su ih počeli tući, vezali su ih žicom i prebacili u Divoselo. Posebno teško prebili su Stanka Despića koji je od posljedica premlaćivanja umro i on je bio 52. žrtva čije je tijelo dovezeno u Otočac. Njega i druge zarobljenike tukli su i na putu za Gospić. Vojvodić se onesvijestio od batina. Nakon nekoliko dana prebačeni su u Rijeku gdje je tretman bio korektan, a potom u Karlovac iz kojega su i odvedeni na razmjenu zarobljenika sredinom prosinca 1993. Nikola Bulj je također govorio o tome da su ga pripadnici HV-a tukli. U grupi zarobljenika s Vojvodićem bio je i Vladimir Divjak, pripadnik 103. donjolapačke brigade. I njega su tukli, s time što on navodi da su ga tukli i u Karlovcu do 15 dana prije razmjene.

Iskazi svjedoka o razini naoružanosti su nepodudarni, ali bez obzira na to jasno je da je bila riječ o slabo naoružanim ljudima koji nisu predstavljali snažniju vojnu silu. Neupitno je da je dio njih imao oružje kod kuće, koje im je barem dijelom podijeljeno u kolovozu 1991. godine. Postojale su seoske straže, ali su one bile slabe i loše organizirane. Navedeni Matić je kazao da je u Divoselu živjelo oko 170 ljudi, a od toga je naoružanih bilo njih 30 do 40. Jasno je da prostor i stanovništvo vojno u tom trenutku nije mogla braniti ni SVK.

Od iskaza pripadnika UNPROFOR-a valja navesti svjedočenje umirovljenog pukovnika kanadske vojske Thomasa Jamesa Calvina. On je 13. rujna saznao da će njegov bataljun pojačan s dvije francuske satnije nadzirati sporazum o prekidu vatre. Sukob HV-a i kanadskog bataljuna od 15. rujna opisuje kao nešto intenzivnije puškaranje. Ono što je vidio u Medačkom džepu nakon što je kanadska jedinica ušla u njega, opisuje kao etničko čišćenje. Naveo je da su sve zgrade spaljene, životinje ubijene. Pronašli su i leševe ljudi te dijelove protutenkovskih mina. Njegov je zaključak da je riječ o sustavnoj i dobro isplaniranoj akciji rušenja zgrada. Vojni promatrač UN-a Ove Noebjerg Nielsen vidio je uništene zgrade i prepričao svoj razgovor s generalom Petrom Stipetićem koji mu je rekao da ne može ništa učiniti i da je "to" nemoguće zaustaviti, a da se ne povrijede osjećaji vojnika. Oni su, pak, bili razočarani zato što se moraju povući na početni položaj. Nielsen je izjavio da je Stipetić priznao pripadnicima UN-a da je HV rušio zgrade. Humanitarni koordinator civilne policije UN-a u Gračacu Stig Olof Bertil Sandgren izjavio je da je svakih sat vremena odjekivalo 10 do 15 eksplozija, a vidio je da u Medačkom džepu sve gori i da je sve uništeno. Bunari su bili zagađeni, ovce, svinje, krave ubijene su vatrenim oružjem. Sve je izgledalo da je uništeno tako da više nikada ne bude naseljeno. Izvještaj o zbivanjima u Medačkom džepu podnijela je i Komisija stručnjaka osnovana u skladu s Rezolucijom 780 (1992.) Vijeća sigurnosti UN-a. Taj je izvještaj porazan po hrvatsku stranu. "Za razliku od smrti proizašlih iz operacije 'Medački džep', vidljivo se i očigledno pokazuje jedan porazan uzorak bezobzirnog uništavanja. Stotine domova bilo je uništeno, stotine drugih zgrada također je uništeno, većina životinja, očigledno sve osobno vlasništvo uništeno je ili oduzeto, sva vozila i poljoprivredna

oprema uništena su ili odvezena, sjenici zapaljeni i mnogi bunari otrovani. Uništenje je bilo potpuno".

Županijski sud u Zagrebu prvostupanjskom presudom izrečenom 29. svibnja 2008. godine osudio je Mirka Norca na sedam godina zatvora, a Rahima Ademija je oslobodio. Norac je proglašen krivim da je propustio spriječiti i time podržavao i ohrabrivao da se civilno stanovništvo ubija ili da se prema njemu nečovječno postupa, da se pljačka imovina stanovništva te protuzakonito i samovoljno uništava u velikim razmjerima imovina što nije opravdano vojnim potrebama, čime je počinio ratni zločin protiv civila zbog čega mu je izrečena kazna zatvora od pet godina. Također je proglašen krivim i da je, iako je bio dužan, propustio spriječiti te podržavao i ohrabrivao da se ratni zarobljenici ubijaju, muče i da se prema njima nečovječno postupa, čime je počinio kazneno djelo ratnog zločina protiv ratnih zarobljenika, za što mu je također izrečena kazna zatvora od pet godina. Te dvije kazne objedinjene su u kaznu od sedam godina zatvora.

Vrhovni sud djelomično je prihvatio žalbu Norca i preinačio prvostupanjsku presudu u odluci o kazni te ga je osudio na jedinstvenu kaznu zatvora od šest godina.

Suđenje za ratne zločine počinjene u Medačkom džepu bilo je test za hrvatsko pravosuđe u provedbi kaznenog postupka protiv visokorangiranih pripadnika Hrvatske vojske. I Ademi i Norac su bili generali Hrvatske vojske, Norac s već jednom izrečenom presudom za počinjeni ratni zločin. Važno je bilo utvrditi neovisnost sudova u vođenju postupka u odnosu na političke stavove i atmosferu u javnosti o naravi rata i same operacije koja se službeno zvala Džep '93. Pravosuđe je u određenoj mjeri u tome uspjelo, a to se većim dijelom odnosi na to kako su sudac Mrčela i sudsko vijeće vodili suđenje, a u manjoj mjeri na predstavnike Državnog odvjetništva. Naime, kako su primijetili i promatrači suđenja iz organizacija za zaštitu ljudskih prava "zastupnik optužnice je u nizu situacija bio pasivan (predlaganje dokaza, postavljanje pitanja, stavljanje primjedbi, pri odabiru svjedoka nije provjereno jesu li živi i koje su im adrese i sl.), prepuštajući inicijativu obranama optuženih, nastojeći, možda, da kroz njihovu suprotstavljenost ostvari cilj optužbe".

ZAKLJUČAK I PRAVNI EPILOG

Iako sa zakašnjenjem i nepotpuno, zločin počinjen u Medačkom džepu u rujnu 1993. godine, sudski je najobrađeniji, a vjerojatno i najdokumentiraniji ratni zločin počinjen nad Srbima u Hrvatskoj devedesetih godina prošlog stoljeća. Osim Norcu i Ademiju, presude su izrečene još trojici pripadnika Hrvatske vojske. Državno odvjetništvo 2012. podiglo je optužnicu protiv trojice pripadnika HV-a: Josipa Krmpotića, Velibora Šolaje i Josipa Mršića. Sva trojica bili su pripadnici izvidničke jedinice 9. gardijske brigade. U svibnju 2020. godine Vrhovni sud potvrdio je Josipu Krmpotiću presudu na tri godine zatvora koju mu je u listopadu 2016. izrekao Županijski sud za ratni zločin protiv civilnog stanovništva. Istom presudom potvrđena mu je oslobađajuća presuda za ratni zločin protiv ratnih zarobljenika. Krmpotić je bio zapovjednik izvidničke jedinice 9. gardijske brigade. Osuđen je za uništavanje, paljenje i miniranje kuća u srpskim selima, a

oslobođen za strijeljanje ratnih zarobljenika jer su "izostali čvrsti i nepobitni dokazi koji su nužni za osudu". Krmpotiću je izrečena presuda blaža od zakonom propisane najmanje kazne i to zato što je sud pronašao niz za njega olaktonih okolnosti (nije osuđivan, sudionik Domovinskog rata, ratni invalid, PTSP, otac četvero djece).

Vrhovni sud je u siječnju 2021. godine potvrdio presudu od tri godine zatvora Josipu Mršiću jer je ubio nepoznatu staricu za vrijeme akcije Medački džep. Ubio ju je zato jer ga je, kako je kazao, gledala kao "boksač koji se sprema na udarac". Mršić je osuđen za ratni zločin nad civilima, a Vrhovni sud potvrdio je presudu Županijskog suda u Zagrebu izrečenu u ožujku 2017. godine. Olakotne okolnosti sud je pronašao u prijašnjoj Mršićevoj neosuđivanosti, tome što je otac maloljetnog djeteta, a u vrijeme počinjenja zločina imao je 23 godine i bio je smanjeno ubrojiv. Otegotne su mu okolnosti to što je kao profesionalni vojnik počinio kazneno djelo, ubio stariju, nenaoružanu ženu pred očima pripadnika svoje jedinice kojima je trebao služiti kao primjer. Velibora Šolaju Županijski sud u Zagrebu osudio je u svibnju 2015. godine na pet godina zatvora za ratni zločin protiv civilnog stanovništva zbog ubojstva neidentificirane starice. Sud je zaključio da je Šolaja pucao u staricu iz automatske puške. Riječ je o istoj starici u koju je pucao i Mršić i to kao prvi. Izrečena mu je kazna u visini zakonskog minimuma, a sudjelovanje u Domovinskom ratu i dobivena odlikovanja uzeti su mu kao olakotne okolnosti. Vrhovni sud presudu je potvrdio u rujnu 2015. godine.

Brojne žrtve, odnosno članovi njihovih obitelji, su bez obzira na spomenute pravomoćne presude, bile neuspješne u traženju naknade pred sudovima. Sudovi nisu dosudili naknadu štete njihovim najbližima, posebno u parnicama za naknadu štete zbog ubijenih u prvom danu akcije, za koju Županijski sud okrivljenika nije proglasio krivim. Za to je indikativan slučaj djece Boje Pjevač, 68-godišnje starice ubijene za vrijeme akcije u Medačkom džepu. To da je ona ubijena u toj akciji nedvojbeno je utvrđeno i presudom Županijskog suda u Zagrebu na suđenju Ademiju i Norcu. Nakon izricanja pravomoćne sudske presude Vrhovnog suda radi ostvarivanja prava na odštetu kroz kazneni progon, djeca Boje Pjevač su 29. rujna 2015. podnijela kaznenu prijavu Državnom odvjetništvu protiv djelatnika Specijalne jedinice policije koji su zapovijedali u toj akciji. DORH je tu kaznenu prijavu odbacio 2017., a istraga o počinjenom zločinu, službeno, još traje. Ustavni sud je u dvije odluke (2016. i 2018. godine) odbio njihove ustavne tužbe ocijenivši da im nije povrijeđen procesni aspekt prava na život. Tužitelji, djeca ubijene Boje Pjevač, trebali su platiti sudske troškove. Pritužili su se i Europskom sudu za ljudska prava, ali je i taj sud u veljači 2022. zaključio da je njihov zahtjev nedopušten ustvrdivši da nisu iscrpljena domaća pravna sredstva.

Tihomir Ponoš (Zagreb, 1970) - novinar i publicist. Diplomirao filozofiju i povijest na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Kao profesionalni novinar radio u Vjesniku, Novom listu, kao povjesničar-istraživač u Arhivu Srba u Hrvatskoj, a trenutačno je zamjenik glavne urednice tjednika Novosti. Dobitnik Nagrade Joško Kulušić HHO-a za širenje ljudskih prava u medijima 2002.